

“Valorar la feina domèstica i de cura és clau per tenir una societat més justa i igualitària”

A bans de començar a respondre les preguntes, voldria fer un comentari en relació al treball de les dones. Com és sabut, el treball domèstic i de cures (TDC) no és reconegut per l'acadèmia, ni per la societat, com a treball, per tant, no s'explica. Fins fa alguns anys, no comptàvem amb cap estadística oficial sobre aquest treball, fins que es van començar a realitzar les enquestes d'ús del temps a escala europea. Aquestes enquestes, com indica el seu nom, no són estadístiques laborals, sinó d'ocupació del temps, però han permès que poguéssim disposar d'informació quantitativa sobre la feina a les llars. Lamentablement, no existeix cap enquesta oficial que reculli informació sobre tots dos tipus treballs. Això seria el més apropiat per estudiar el treball de les dones, ja que aquestes estan desplaçant-se contínuament d'un treball a un altre i duent a terme tasques que tenen lloc en diferents espais i amb temps de característiques diferents. Es constata, una vegada més, el biaix androcèntric (masculí) de l'Enquesta de Població Activa (EPA), que informa trimestralment les activitats del mercat laboral, socialment assignada als homes que les duen a terme, sense haver de compaginar-la amb l'activitat domèstica.

(La informació sobre participació laboral s'ha obtingut de l'EPA i la de

TDC de les enquestes d'ocupació del temps)

Quina és la situació de les dones en el mercat de treball al nostre país?

És interessant veure la situació de les dones al mercat laboral des d'una perspectiva de la història recent per observar els canvis que hi ha hagut. Des de 1980, l'activitat laboral de les dones mostra una de les transformacions de comportament més importants en la nostra societat. La taxa d'activitat femenina passa del 27,7% en 1980 al 54,0

% en 2015, és a dir, la diferència amb la taxa d'activitat masculina es redueix de 46,5 punts percentuals en 1980 a 11,8 en 2015. La importància de la participació laboral va més enllà de ser una font d'ingressos, ja que augmenta l'autoestima, l'autonomia, etc. Ara bé, sabem que l'activitat no es tradueix necessàriament en ocupació. De fet, l'atur femení sempre ha estat per sobre del masculí i arriba a ser més del doble en la crisi dels anys vuitanta (app. 25% per a les dones i 12% per als homes). A l'inici de la crisi actual, l'atur masculí també doblava el femení, però amb taxes menors (11,5% i 6,4% respectivament). Durant aquesta crisi, cap a l'any 2010, les taxes van ser molt semblants, perquè les crisis afecten primer els sectors més durs de l'economia (construcció, metall mecànica), que són sectors molt masculinitzats, i posteriorment, va repercutint en el sector dels serveis, més feminitzat. En 2015, les taxes d'atur eren de 24% i 21% per a dones i homes respectivament. És a dir, malgrat tenir taxes d'activitat elevades, una part important es tradueix en desocupació.

En relació a la segregació ocupacional segons el gènere, existeix la segregació vertical i l'horitzontal. La primera, coneguda també com a sostre de vidre, fa referència a situ-

“EXPLORADORA” D'INDICADORS NO ANDROCÈNTRICS

Cristina Carrasco és professora de Teoria Econòmica de la Universitat de Barcelona. Els seus temes d'investigació són el treball de les dones, l'economia feminista i els indicadors no androcèntrics, sobre els quals té diverses publicacions. Forma part de l'Institut d'Estudis de les Dones i el Gènere de les Universitats Catalanes, de l'equip de redacció de les revistes *Feminist Economics*, de la *Revista d'Economia Crítica* i participa activament a Ca la Dona, moviment feminista de Barcelona.

acions i relacions de poder difícils de trencar per a les dones.

Per exemple, les dones avui estudien més que els homes a la universitat i, no obstant això, ocupen solament el 30% de tots els càrrecs directius. A més a més, segons dades de 2012, només representen el 10% en els consells de l'IBEX 35. Ara bé, malgrat la importància que pot tenir l'anàlisi de l'anomenat "sostre de vidre", és molt més preocupant l'anomenat "sòl enganxós", que s'entén com les forces invisibles que mantenen les dones en la base de la piràmide econòmica.

En relació a la segregació horitzontal, les dones continuen concentrades en aquelles activitats conegudes tradicionalment com a "feines de dones" (neteja, cures, menjar, etc.). La presència de dones en els sectors "durs (construcció, transport o manufactures) és solament del 10%, en canvi, la presència masculina en aquests sectors és del 35%. Per contra, l'ocupació femenina és del 59% en serveis: comerç, sanitat, educació i ocupació de la llar. El més feminitzat, com era de suposar, és l'ocupació de la llar, on les dones són el 88%.

Des de la reforma laboral de 2012, la precarització iniciada bastants anys abans s'ha vist molt accelerada. L'ocupació temporal i l'ocupació a temps parcial són alguns tipus de precarietat. L'ocupació temporal de les dones durant la crisi s'ha reduït d'un 30% a inicis de la crisi a un 25% al moment actual. Però aquesta reducció no implica cap conclusió positiva, ja que la major part d'aquesta ocupació temporal ha anat a augmentar les xifres de l'atur. L'ocupació a temps parcial implica, naturalment, salaris més baixos i menys drets socials (jubilació i prestació per desocupació). Tradicionalment, aquesta ha estat una característica de l'ocupació femenina que ha augmentat amb la crisi. En 2013, el percentatge de dones treballant a temps parcial era aproximadament tres vegades el d'homes (26% per a elles i 8% per a ells).

Finalment, una altra desigualtat persistent entre dones i homes té lloc en l'àmbit salarial. Les últimes

dades (2011) indiquen que el salari mitjà anual de les dones és un 23% menor que el dels homes (19.768 euros per a elles i 25.668 euros per a ells). Tot i que aquests salaris poden semblar elevats, cal matisar que els salaris molt alts d'una petita part de la població fan incrementar les mitjanes. D'aquí ve que se solgui mirar la mitjana, és a dir, el salari que divideix la població per la meitat. D'aquesta manera, s'observa que en el cas de les dones el salari mitjà és clarament inferior: 16.796 euros i 21.488 euros per a dones i homes respectivament.

Encara avui dia hi ha una diferenciació entre professions considerades femenines i masculines? Aquesta divisió de les feines per gèneres és eficient? Per què?

Efectivament, segueix havent-hi professions masculines i professions femenines. Com he assenyalat anteriorment, ho hem comprovat en els inicis de la crisi: hem observat un increment més gran de l'atur masculí, perquè la crisi va afectar primer els sectors més masculinitzats. Però jo no ho plantejaria com un tema d'eficiència. Segurament, si la societat fos més igualitària i es desdibuixés el gènere en els diferents sectors econòmics, no perdríem, o no guanyaríem, eficiència. El que sí que crec que és eficient per al sistema econòmic és la divisió del treball per gèneres, que segueix responsabilitzant les dones del TDC. Aquest treball, realitzat fora del circuit mercantil lliurement a les empreses és una força de treball molt per sota del seu cost, la qual cosa, finalment, es tradueix en beneficis per a l'empresa.

Segons l'enquesta d'usos del temps, quantes hores dediquen homes i dones al treball domèstic i a la cura i al treball en el mercat laboral?

La informació més completa sobre temps de treball s'obté de les enquestes d'ocupació del temps. L'Institut Nacional d'Estadística ha realitzat dues enquestes d'àmbit estatal: la primera en 2002/2003 i la segona en 2009/2010. Segons aquestes enquestes, l'any

2002/2003, com a mitjana social, les dones dedicaven diàriament 1 hora i 41 minuts a treball de mercat (TM) i 4 hores i 24 minuts a TDC. En canvi, la dedicació dels homes era en sentit contrari: 3 hores i 32 minuts a TM i 1 hora i 30 minuts a TDC. A més, considerant tots dos treballs, les dones treballaven diàriament una hora més que els homes, la qual cosa ja permet observar, d'una banda, que les dones treballem més que els homes i, per una altra, que les desigualtats en la realització dels treballs es mantenen. I encara més, si s'observa la dedicació a cadascun dels treballs com a mitjana social de tota la població, s'obté 2 hores i 39 minuts per al TM i 2 hores i 59 minuts per al TDC, la qual cosa indica que, com a societat, per viure en les condicions d'aquests anys, dedicàvem més temps al TDC que al TM. Això fa que sigui absurd considerar que aquest treball és gairebé inexistent o marginal o que no tingui valor econòmic, com se sol considerar.

Vegem què passa 7 anys més tard, quan ja ha començat la crisi. Les dones augmenten el seu TM en 13 minuts i redueixen el TDC en 17 minuts. En canvi, els homes viuen el procés contrari: redueixen el TM en 28 minuts i augmenten el TDC en 24 minuts. En resum, les dones segueixen dedicant una quantitat superior de temps que els homes de TDC (4 hores i 7 minuts elles i 1 hora i 54 minuts ells), tot i que la diferència s'ha reduït una mica. La suma total, però, torna a mostrar que les dones continuen treballant una hora diària més que els homes i també que el TDC segueix ocupant més temps (2 hores i 44 minuts) que el TM (2 hores i 28 minuts). Finalment, cal dir que, amb la informació de què disposem, no podem saber si el canvi que es manifesta en els homes en relació a la seva dedicació de temps als diferents treballs és deguda a un canvi de comportament real o és un efecte de la crisi: l'atur masculí, que ha augmentat proporcionalment més que l'atur femení, tendeix a reduir les hores dels homes en el TM i possiblement, aquests homes parats, dediquin ara més temps a la llar.

La desigualtat de gènere és sostenible en el temps?

Si entenem per sostenible que romangui en el temps, qualsevol desigualtat és sostenible en el temps. De fet, fa segles que vivim sota un sistema patriarcal, que implica el poder dels homes sobre les dones, i aproximadament tres segles sota un sistema capitalista, que genera unes desigualtats socials enormes. És un tema complicat, perquè implica poder, poder per modificar-ho. I crec que avui el que es requereix és un diàleg profund entre tots els sectors o moviments que som favorables a una societat diferent, més justa i més "vivable" para totes les persones, dones i homes.

Què proposa l'economia feminista perquè el sistema sigui més just i igualitari?

Podem dir que hi ha tres idees bàsiques que fonamenten l'economia feminista, les dues primeres de les quals són de sensatesa. La primera és que cal analitzar el circuit

econòmic amb tots els treballs que implica i no mantenir la ceguesa davant una realitat determinada. La mirada només sobre el mercat laboral no solament pot portar a resultats parcials sinó també erronis. No mirar més enllà del mirall pot conduir a implementar polítiques públiques sense tenir en compte els efectes que poden ocasionar a una part de la població, les dones. Per això, i per justícia elemental, la primera idea és fer visible i reconèixer el TDC com un treball rellevant per a la societat i integrar-lo en l'anàlisi econòmica.

La segona idea, igual d'assenyada que la primera, és reconèixer la importància del treball de cures per a la vida de les persones. Les persones som totes interdependents, vivim en cossos i psiques vulnerables, per tant, requerim cures de diferents característiques al llarg de tot el cicle vital: biològiques, emocionals i afectives. Per descomptat, en els extrems de la vida les cures solen ser bastant més intenses. Martha Nussbaum afirma de ma-

nera molt clara que mentre una societat deixi les cures en grups de població diferenciats per alguna característica social (gènere, ètnia, classe social, etc.) no es podrà parlar de justícia social.

I la tercera idea que fonamenta l'economia feminista és una opció ideològica i política: sosté que l'objectiu prioritari de la societat ha de ser la vida de les persones i no el benefici privat, tal com és actualment en les nostres societats. Això significaria donar valor i reconeixement social a qualsevol activitat de cures, la qual cosa portaria a reorganitzar tota la societat en funció d'aquest nou objectiu: nova organització dels temps i treballs i també noves estructures de consum i producció. És un objectiu a llarg termini, que implicaria una societat molt més igualitària, però que requereix anar avançant en aquest camí amb polítiques i/o accions a curt i mitjà termini. I aquest recorregut, com he esmentat anteriorment, hem de fer-ho amb altres sectors socials que vetllin pel mateix objectiu.

PROPOSTES DE L'ECONOMIA FEMINISTA PERQUÈ EL SISTEMA SIGUI MÉS JUST I IGUALITARI

"Hi ha tres idees bàsiques que fonamenten l'economia feminista", explica Carrasco Bengoa. "Les dues primeres són de sensatesa, d'analitzar el circuit econòmic amb tots els treballs que implica.

Mantenir la mirada només en el mercat laboral no només pot portar a resultats parcials sinó també erronis perquè pot conduir a implementar polítiques públiques sense tenir en compte els efectes que poden ocasionar a una part de la població, les dones. Per això, i per justícia elemental, la primera idea és **fer visible i reconèixer el treball domèstic i de cura com un treball rellevant per a la societat i integrar-lo en l'anàlisi econòmic.**

La segona, és **reconèixer la importància del treball de cura per a la vida de les persones.** Totes i tots som

interdependents, vivim en cossos i psiques vulnerables, per la qual cosa requerim cures de diferents característiques al llarg del cicle vital (biològics, emocionals, afectius).

I la tercera idea que fonamenta l'economia feminista és una opció ideològica-política: **l'objectiu prioritari de la societat hauria de ser la vida de les persones i no el benefici privat, tal com és actualment en les nostres societats.** Això significaria donar valor i reconeixement social a tota l'activitat de cura, la qual cosa duria a reorganitzar tota la societat en funció d'aquest nou objectiu: nova organització dels temps i treballs i també noves estructures de consum i producció. És un repte a llarg termini que implicaria una societat molt més igualitària, però que requereix anar avançant en aquest camí amb polítiques i/o accions a curt i mitjà termini.